

GEVELBANKJE NODIGT UIT OM EEN PRAATJE TE MAKEN

In de Jordaan staat een bijzonder gevelbankje. Bijzonder omdat op de rugleuning een papiertje is geplakt met een handgeschreven tekst: ga er gerust op zitten, maar laat het netjes achter. Dit soort gevelbankjes zijn een waardevolle toevoeging aan de openbare ruimte. Ze vormen een welkome plek om op adem te komen onderweg naar het winkelcentrum of om een praatje te maken.

Foto's: **Eric van Ulden**

BUREN MAKEN EEN PRAATJE IN DE 1STE STAMPIOENDWARSSTRAAT, FEUENOORD, ROTTERDAM.

ERIC VAN ULDEN is stedenbouwkundige en mede-eigenaar van Stek de Stadstuinwinkel.

SANDER VAN DER HAM is stadspsycholoog en verbonden aan STIPO Rotterdam. Hij is auteur van het boek 'De Stoep: ontmoetingen tussen huis en straat'.

DE OUDHOLLANDSE SIERSTOEP IN EEN MODERN JASJE OP KATENDRECHT, ROTTERDAM.

Om de waarde van bankjes voor ouderen zoals in de Jordaan te begrijpen moeten we eerst kijken naar de maatschappelijke beweging van langer thuis wonen. De politiek grijpt langer thuis wonen aan om de zorg betaalbaar te houden. Een noodzakelijk kwaad om de toenemende vergrijzing en de daardoor stijgende zorgkosten het hoofd te kunnen bieden. Begin 2017 telt Nederland volgens het CBS 3,1 miljoen 65-plussers. Dat aantal groeit gestaag door naar 4,7 miljoen in 2040. Dat is meer dan een kwart van de bevolking.

We willen niet suggereren dat alle 65-plussers gelijk problemen ervaren met zelfstandig wonen. Echter, onder de 4,7 miljoen 65-plussers bevinden zich tegen 2040 ook 2 miljoen 80-plussers.¹⁾ Bij deze groep is de kans op gezondheidsproblemen groter en is gezond thuis wonen niet vanzelfsprekend. De kans op beperkte mobiliteit is groot. Juist voor deze groep ouderen draagt een goed onderhouden stoep, een lage stoeprand of een bankje op de route bij aan het langer thuis kunnen blijven wonen.

SENIORVRIENDELIJKE STEDEN

Den Haag en Amsterdam, die zich in 2015 aansloten bij het programma Age-friendly Cities van de World Health Organization (WHO), maken op dit moment de eerste noodzakelijke stappen naar 'seniorvriendelijke steden'. De twee steden richten zich op de inclusie van ouderen in de maatschappij, onder andere door passende woninginrichting, het mogelijk blijven maken dat ouderen deelnemen aan gemeenschaps-activiteiten en verbonden blijven met de mensen die belangrijk voor hen zijn.²⁾ Vaak gebeurt dit in de

vorm van een georganiseerde ontmoeting. Voor de openbare ruimte lijkt geen rol weggelegd. Beide steden komen daar in hun beleidsprogramma's nauwelijks op terug, terwijl een leeftijdsvriendelijke omgeving wel één van de speerpunten is van het programma Age-friendly Cities. Georganiseerde ontmoeting is belangrijk, daar twisten we niet over. Maar kan een toegankelijke, veilige en gezonde openbare ruimte niet ook uitnodigen tot betekenisvolle contacten?

VERKEERSKUNDIGE RUIMTES

Rijksbouwmeester Floris Alkemade beaamt dat de openbare ruimte op veel plekken niet afdoende is voor ouderen. "Er is veel te weinig ruimte voor voetgangers en leven op straat. Onze straten zijn een soort parkeerplaats geworden waar auto's centraal staan, in plaats van mensen." Hij voegt daar aan toe: "Veel ouderen zijn op zichzelf aangewezen en de openbare ruimte biedt weinig mogelijkheden voor ontmoeting."³⁾

Dat is ook onze ervaring op basis van meerjarig onderzoek naar de stoep. Veel stoepen in Nederland zijn verkeerskundige ruimtes, ingericht om van A naar B te lopen en het autoverkeer op afstand te houden. Het zijn stoepen naar Frans voorbeeld: de trottoirs. Minder aandacht is er voor de sociale functie van de stoep. Is er ruimte voor ontmoeting? Is het prettig om er te wandelen? Kun je er comfortabel zitten? Is er toezicht van omwonenden? Voelt het veilig? Hebben bewoners grenzend aan de stoep ruimte om (een deel van) de straat een persoonlijke invulling te geven? Belangrijke vragen als we straten en stoepen 'Age Friendly' willen maken.

OUDHOLLANDSE STOEP

In Nederland hadden we met de Oudhollandse stoep een prachtige ontwerptraditie in handen. Die stoep zorgde voor privacy van bewoners, een plek voor ontmoeting en leverde een waardevolle esthetische bijdrage aan het straatbeeld. De trottoirs echter zijn monofunctioneel, veilig te bewandelen volgens de richtlijnen. Maar als ook het onderhoud van veel trottoirs te wensen overlaat en bankjes zijn weggehaald als gevolg van overlast gevende jongeren, dan wordt de openbare ruimte voor minder mobiele ouderen plotseling een flinke barrière die zelfs kan bijdragen aan sociale isolatie en eenzaamheid.

Eenzame ouderen lopen het risico om jonger te sterven dan ouderen die niet eenzaam zijn.⁴⁾ Cijfers van het RIVM laten zien dat meer dan de helft van de 75-plussers en bijna tweederde van de 85-plussers zich eenzaam voelt. Opvallend is dat zowel de sociale als de emotionele eenzaamheid toeneemt bij de 85-plussers in vergelijking met de 75-plussers.⁵⁾ Zowel de betekenisvolle relaties met vrienden, kennissen en buurtgenoten nemen af, als de intieme relaties met bijvoorbeeld een partner of een vriend(in).⁶⁾ Een belangrijke oorzaak is het krimpen van het sociale netwerk doordat de partner overlijdt, vrienden en kennissen uit de buurt die verhuizen of overlijden en kinderen die op afstand wonen. Ouderen zijn voor betekenisvol contact meer en meer afhankelijk van burens en straatgenoten. Juist op latere leeftijd ontstaat er meer noodzaak voor openbare ruimte die uitnodigt tot contact en betekenisvolle ontmoetingen.

>

OUDER ECHTPAAR OP DE STOEP
OMRINGD DOOR KINDEREN UIT
DE BUURT IN LE MEDI, BOSPOLDER,
ROTTERDAM.

OUDER ECHTPAAR IN HUN
OVERGANGSZONE, OVERSCHIE,
ROTTERDAM.

OVERGANGSZONES

Daarmee komen we terug bij de Oudhollandse stoep. Die was geen verkeersruimte, maar een overgangszone tussen huis en straat. Hij creëerde afstand tot het toenemende verkeer op straat, maar was ook een ruimte om deel te nemen aan het stedelijk leven. Een plek waar je contact had met burens en straatgenoten. De Oudhollandse stoep is het archetype van overgangszones in Nederland. Tegenwoordig zijn er allerlei vormen zoals een veranda, een terugliggende gevel, een voortuintje of een subtiel verschil in bestrating. Recent onderzoek naar de stoep laat de enorme sociale potentie zien van die overgangszones.

Bewoners die een overgangszone gebruiken hebben zowel frequenter contact als vaker gepland contact met hun burens.⁷⁾ Gebruik van de overgangszone kan op allerlei manieren, variërend van tuinieren, parkeren van de fiets tot het zitten op een bankje. Hoe meer vormen van gebruik hoe beter, omdat dit ervoor zorgt dat een bewoner vaker en langer voor de voordeur is te vinden. Op die momenten kunnen terloopse ontmoetingen ontstaan en na verloop van tijd gepland contact. Een toegankelijk stoepje is een eenvoudige stap naar betekenisvolle contacten met burens en straatgenoten.

PUBIEK DOMEIN

Om 'age-friendly' steden en straten te maken moeten we de definitie van openbare ruimte oprekken. De openbare ruimte is meer dan de inrichting van de straat. Plinten en overgangszones, die aanschurken tegen of zelfs deel zijn van het privé domein, zijn net zo belangrijk voor de beleving op straat en ontmoeting tussen mensen. In plaats van openbare ruimte spreken we daarom liever over het publiek domein.⁸⁾ Dit vraagt dat we bewust de grenzen tussen publiek en privé laten vervagen in het ontwerp van straten. Er ontstaat dan meer ruimte voor toe-eigening en inrichting van de straat door bewoners.

Een voor ouderen geschikt publiek domein is meer dan een ruimte zonder drempels, strak bestrate stoepen, opritjes, lage stoepbanden en hier en daar een publiek bankje. Juist aan de randen van het publiek domein, in de overgangszone, ontstaan ontmoetingen en netwerken die eraan bijdragen dat ouderen langer thuis

kunnen blijven wonen. Stedenbouwkundigen en architecten, ook binnen gemeenten, spelen hierin een cruciale rol. Het zijn hun straatinrichtingen en gevelontwerpen die de potentie van de overgangszone tot zijn recht kunnen laten komen of juist onmogelijk maken.

STRATEN VOOR MENSEN

Onderzoek naar de stoep maakt een aantal eenvoudige uitgangspunten voor ontwerp duidelijk: wonen aan de straat met altijd een directe toegang, een overgangszone van minimaal 1,2 meter breed, een markering van de overgangszone met paaltjes, tegels of een ander bestratingspatroon, en voldoende ruimte op het trottoir om te kunnen wandelen. Ook met rollator of rolstoel. Een voor ouderen geschikte publieke ruimte is een opeenstapeling van kwaliteiten in het publiek domein met als doel om beweging en betekenisvolle ontmoetingen te stimuleren. Om dat te bereiken zijn straten voor mensen nodig, geen straten voor auto's.

NOTEN

¹⁾ Bron: <https://www.ouderenfonds.nl/onze-organisatie/feiten-en-cijfers/>

²⁾ Bron: <http://www.who.int/ageing/age-friendly-world/en/>

³⁾ Bron: <https://nos.nl/nieuwsuur/artikel/2215533-woonwijken-nog-lang-niet-klaar-voor-vergrijzing.html>

⁴⁾ Y. Luo, L.C. Hawkey, L. Waite, and J.T. Cacioppo (2012). Loneliness, health, and mortality in old age: A national longitudinal study. *Social Science & Medicine*, 74, 907-914.

⁵⁾ RIVM: <https://www.volksgezondheidzorg.info/onderwerp/eenzaamheid/cijfers-context/huidige-situatie#node-eenzaamheid-naar-geslacht>

⁶⁾ Op basis van definities van Van Tilburg T. Typen van eenzaamheid. In: *Zicht op eenzaamheid: achtergronden, oorzaken en aanpak*. Assen: van Gorcum; 2007. 3. p. 31-37p.

⁷⁾ Van Ulden, E., Heussen, D. & Van der Ham, S. (2015). *De stoep: ontmoetingen tussen huis en straat* (1ste ed.). Rotterdam, Nederland: Nai/010 Publishers.

⁸⁾ Karssenbergh, H., Laven, J., Glaser, M. & Van 't Hoff, M. (2016). *The City at Eye Level: second and extended version* (1ste ed.). Delft, Nederland: Eburon Academic Publishers.

SCHEMATISCHE WEERGAVE:
ASAKO TAKAHASHI
(UIT BOEK DE STOEP).

SUBTIELE MARKERING VAN DE STOEP
MET EEN AFWIJKEND BESTRATINGS-
PATROON IN LE MEDI, BOSPOLDER,
ROTTERDAM.

